

Lessons Learned GGB Woerden

Case Woerden: gebiedsgericht grondwaterbeheer nog starten onder de Wbb?

De gemeente Woerden heeft een ambitieuze duurzaamheidsagenda en werkt aan het belang van een duurzame ondergrond in relatie tot het bereiken van een goede bodem- en grondwaterkwaliteit. Er is sprake van meerdere (historische) grondwaterverontreinigingen in de gemeente, de twee belangrijkste zijn het Defensie-eiland en het Den Oudsten terrein. Beide zijn spoedlocaties waar de sanering is gestart of binnenkort wordt gestart. Bij het Defensie-eiland heeft de gemeente zelf ook een saneringsverplichting. Daarnaast speelt het grondwater in de gemeente een belangrijke rol bij de bereiding van drinkwater en bij het inpasbaar maken van warmte- en koudeopslag (WKO) in de bodem voor een klimaatneutraal Woerden in 2030 en bij de zorg voor een veilige en gezonde leefomgeving.

De gemeente Woerden is geen bevoegd gezag in het kader van de Wet bodembescherming (hierna: Wbb), dat is de provincie Utrecht, maar Woerden zet wel in op een gebiedsgerichte aanpak van de grondwaterproblematiek om duurzaam gebruik van de ondergrond te faciliteren en om in ieder geval de diepere grondwaterverontreiniging van Defensie-eiland in de kern van Woerden aan te pakken.

Het bodembeleid wordt echter herzien en gaat naar verwachting in 2021 via de Aanvullingswet en het Aanvullingsbesluit bodem op in de Omgevingswet (zie tekstbox volgende pagina). Dit heeft ook gevolgen voor het gebiedsgericht grondwaterbeheer (GGB). Centraal in deze case staat de vraag van de gemeente Woerden of het loont om, gezien hun ambities met GGB en gewenste samenwerking met provincie en andere waterpartners, nog onder het huidige regime aan de slag te gaan met gebiedsgericht grondwaterbeheer.

Het UP heeft naar aanleiding van vragen van de gemeente Woerden in april 2017 een sessie georganiseerd waarin de afweging van Woerden om wel of niet aan de slag te gaan met gebiedsgericht grondwaterbeheer onder het huidige regime centraal stond. Bij deze sessie en diverse vervolgbijeenkomsten waren vertegenwoordigers vanuit de gemeente Woerden, de provincie Utrecht, het UP team gebiedsgericht grondwaterbeheer, vertegenwoordigers van het Ow team grondwater van RWS/Bodem+ en andere relevante stakeholders uitgenodigd.

Dit verslag bestaat uit twee delen:

1. Allereerst zijn in het eerste deel de inzichten en "lessons learned" uit de bijeenkomsten over case Woerden samengebracht met als doel ze verder te kunnen verspreiden.
2. In een tweede deel wordt in meer algemene zin ingegaan op de veranderde grondwateropgaven en de belangrijkste invalshoeken bij de uitwerking van gebiedsgericht grondwaterbeheer onder het regime van de Wbb en de Ow. Dit deel biedt informatie en handvatten voor andere overheden om met de problematiek aan de slag te gaan.

Weliswaar heeft de gemeente Woerden inmiddels gekozen voor het opstellen van een gebiedsplan onder de Wbb, maar de besluitvorming over gebiedsgericht grondwaterbeheer is nog niet geheel afgerond. Bovendien is het Aanvullingsbesluit bodem Ow nog in voorbereiding. Dit document geeft dan ook de stand van zaken van dit moment weer.

Als we de balans opmaken kan worden gesteld dat er mogelijk veel te winnen is om GGB nog onder het regime van de Wbb te regelen. Het is daarom aan te bevelen dat gemeenten en provincies (en eventueel waterschappen) op korte termijn gezamenlijk deze afweging voor hun grondgebied gaan maken zodat zij (indien gewenst) nog voor de inwerkingtreding van de Ow een gebiedsplan onder de Wbb kunnen vaststellen.

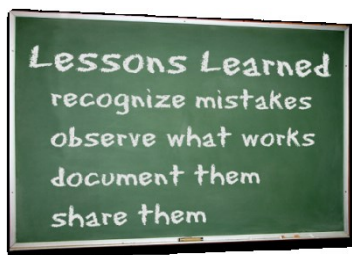
Inbouw van de Wet bodembescherming (Wbb) in de Omgevingswet

De inbouw van het bodembeleid in de Omgevingswet (Ow) betekent dat de Wbb komt te vervallen vanaf het moment dat de Omgevingswet in werking treedt. Enkel voor gevallen waarop het overgangsrecht van toepassing is, blijft de Wbb van kracht.

De aanpak van de spoedlocaties blijft via het overgangsrecht onder de werkingssfeer van de Wbb. Na de inbouw van de Wbb in de Ow gelden er geen rijksregels meer voor de aanpak en beheer van de resterende (historische) verontreinigingen die de grondwaterkwaliteit beïnvloeden. De aanpak en het beheer hiervan moeten voortvloeien uit de brede grondwater gerelateerde taken vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Grondwaterrichtlijn (GWR) of vanuit de gewenste kwaliteit van de leefomgeving bij de toedeling van functies aan locaties (grondwaterkwaliteit is immers een onderdeel van die leefomgevingskwaliteit). De overgang naar de Omgevingswet heeft daarmee consequenties voor zowel de wijze waarop de sanering van gevallen van bodemverontreiniging is geregeld als voor de taakverdeling tussen de provincie en de gemeente.

De overgang heeft ook consequenties voor het gebiedsgericht grondwaterbeheer. Gebiedsplannen die al zijn vastgesteld onder de Wbb op grond van artikel 55d Wbb, gaan 4 jaar na inwerkingtreding van Ow van rechtswege over in een programma. Vanaf het moment van inwerkingtreding van de Ow totdat het van rechtswege overgaat in een programma, kunnen er nog gevallen van bodemverontreiniging toegevoegd worden aan het gebiedsplan, maar alleen gevallen die onder het overgangsrecht vallen.

Deel 1: Inzichten & lessons learned case Woerden

Het is voor veel aanwezigen bij de bijeenkomst een punt van zorg dat met de Omgevingswet niet alleen de Wet bodembescherming verdwijnt, maar dat er ook een einde komt aan de borging van grondwaterkwaliteit via de vertrouwde weg. Met het wegvallen van de Wbb vervalt de vanzelfsprekendheid dat grondwater 'geregeld' is. Er is behoefte aan meer duidelijkheid en de wens is dat over de invulling van de nieuwe situatie op korte termijn meer duidelijkheid komt.

De partijen (provincie, waterschap en gemeente) zijn tot het inzicht gekomen dat ze, om die duidelijkheid te krijgen, snel met elkaar in gesprek moeten gaan over het bodem – en watersysteem. Ambities, opgaven en taakverdelingen moeten in samenhang worden beoordeeld. Dit sluit naadloos aan op het gedachtengoed van het gebiedsgerichte grondwaterbeheer om grondwater in breder perspectief te plaatsen en als systeem te benaderen waarbij naast grondwaterkwaliteit ook de opgaven rondom kwantiteit of stimulering van economische of ecologische ontwikkelingen onderdeel kunnen uitmaken van de afweging en de aanpak.

Invalshoeken vanuit de gemeente Woerden

Aan de wens voor gebiedsgericht beleid in Woerden liggen meerdere maatschappelijke thema's ten grondslag. In de kern van Woerden staan meerdere ruimtelijke ontwikkelingen op stapel waarbij het de wens is om het grondwaterbeheer op een meer integrale wijze in te richten. De gemeente Woerden heeft ook een duidelijke duurzaamheidsambitie, CO2 neutraal in 2030, en een faciliterend WKO beleid moet helpen deze doelstelling te bereiken. Een WKO beleid kan goed geïntegreerd worden in het gebiedsgerichte beleid waarbij ook aandacht is voor duurzaam gebruik van de ondergrond. De gewenste integrale gebiedsgerichte aanpak zal straks een plaats moeten krijgen in de verplichte omgevingsvisie en moeten worden uitgewerkt in een programma (en met het oog op de juridische borging mogelijk deels in het omgevingsplan). Een voordeel om het GGB nu reeds uit te werken is dat het daarmee kan dienen als input voor de omgevingsvisie en –plan.

Vanuit de problematiek van de grondwaterverontreiniging staat voor de gemeente Woerden het Defensie-eiland centraal. De gedachte is dat bij GGB de beheersing (sanering) van de pluim effectiever en meer risicogericht kan plaatsvinden waardoor er minder belemmeringen zijn bij ingrepen in de ondergrond en er meer mogelijkheden zijn voor een duurzaam gebruik van de ondergrond. De gemeente Woerden heeft ter voorbereiding op het besluit om te starten met GGB (2014) een onderzoek uit laten voeren naar de voordelen en eventuele kansen van gebiedsgericht grondwaterbeheer ten opzichte van een gevalsgerichte aanpak. Uit het onderzoek blijkt dat een gebiedsgerichte aanpak van de pluim meestal veel goedkoper uitvalt dan een gevalsgerichte aanpak van de pluim Defensie-eiland. Als spoedlocatie valt Defensie-eiland onder het overgangsrecht en het instrumentarium van de Wbb blijft ook na inwerkingtreding van de Ow van toepassing op deze locatie. Dat betekent primair een gevalsgerichte aanpak, alleen een gebiedsplan dat is vastgesteld onder het huidige Wbb regime (dus voor inwerkingtreding van de Ow) biedt de mogelijkheid om voor de pluim Defensie-eiland de gevals aanpak los te laten en de gebiedsgerichte aanpak formeel toe te staan. Ook dit is dus een argument om het GGB nu reeds onder het Wbb regime te regelen.

De gemeente is tot het inzicht gekomen dat het initiëren van gebiedsgericht grondwaterbeheer onder de Omgevingswet niet los gezien kan worden van de taken die de provincie heeft ten aanzien van de grondwaterkwaliteit. De provincie is bijvoorbeeld als eerste aan zet om aan te geven welke eisen zij vanuit

de KRW/GWR nog willen gaan stellen aan GGB. De provincie is als bevoegd gezag Wbb betrokken en zal in die rol het gebiedsplan toetsen aan haar beleid vanuit de KRW/GWR. Daarnaast kan de provincie een belang hebben bij het initiëren van GGB vanuit het beschermen van kwetsbare objecten en gebieden in het kader van de KRW.

Invalshoeken vanuit de provincie Utrecht

Met oog op de provinciale omgevingsvisie is de provincie Utrecht gestart met een beleidsverkenning naar de gevolgen van de komst van de Omgevingswet voor het bodem- en grondwaterbeleid. De eerste resultaten van deze verkenning zijn ingebracht tijdens de sessies en bij de case Woerden. Een belangrijk eerste inzicht vanuit de beleidsverkenning van de provincie Utrecht is dat grondwaterkwaliteit na het wegvallen van de Wbb weliswaar geregeld blijft via de KRW/GWR, maar dat de invulling van taken en het instrumentarium anders kan worden. Het "prevent and limit" principe vanuit de KRW/GWR (beperken van de inbreng van verontreinigende stoffen in het grondwater) richt zich ook tot de regionale/lokale schaal en de provincie is en was altijd al verantwoordelijk hier uitvoering aan te geven. De Wbb gaf tot op heden echter invulling aan dat deel van de KRW/GWR.

De provincie is tot het inzicht gekomen dat ze nu, samen met gemeenten, invulling dienen te geven aan dit onderdeel van de KRW/GWR en niet meer kunnen leunen op de Wbb, noch dat ze "klaar" zijn met het beheer van bodemverontreinigingen. De uitdaging om de invulling van het instrumentarium opnieuw te bekijken, ligt dan ook primair bij de provincie en de gemeenten waarbij vanuit de samenwerking aan de grondwateropgaven ook de waterschappen betrokken moeten worden.

De invulling van de ambities, doelen en de kaders van de KRW en GWR vraagt zowel betrokkenheid van de grondwaterkwantiteits- als van de grondwaterkwaliteitsmensen binnen de provincie. De provincie Utrecht is tot het inzicht gekomen dat beide teams tot nu toe (te) beperkt contact met elkaar hadden. Inmiddels zijn het bodemsaneringsteam en grondwaterteam samengevoegd onder één programmamanager bodem en grondwater en leert men elkaars taal spreken. In feite zou er vanuit alle Wbb bevoegde gezagen in de provincie een "warme overdracht" plaats moeten vinden van de kennis over bodemverontreinigingen die het grondwater beïnvloeden naar de waterbeleidsmensen binnen de provincie. In Utrecht wordt hier inmiddels in de vorm van een pilot al aan gewerkt.

- De aankomende Omgevingswet brengt verandering in de bevoegdheden en taken. De gemeente wordt bevoegd gezag voor de vaste bodem. De decentralisatie naar gemeenten en waterschappen vraagt om een overdracht van dossiers en informatie ('warme overdracht'). De partijen zijn tot het inzicht gekomen dat warme overdracht ook van belang is voor hoe straks wordt omgegaan met grondwaterverontreiniging. De provincie Utrecht wil daarom aan alle gemeenten een pakket meegeven met informatie over de grond- en grondwaterverontreinigingen in hun gebied en aangeven hoe met verontreiniging kan worden omgegaan. Met die informatie kan de gemeente beter rekening houden met de grondwaterkwaliteit bij het toedelen van functies aan locaties.
- Gebiedsgericht beleid is ook in het belang van de provincie als het gaat om het beschermen van kwetsbare objecten en gebieden in het kader van de KRW. Het betreft hierbij twee taken, namelijk het beschermen van grondwater in grondwaterbeschermingsgebieden en de maatregelen ter verbetering en voorkomen van de achteruitgang van de kwaliteit van water bestemd voor menselijke consumptie (is meer dan alleen drinkwater).
- Brongerichte maatregelen of beschermingsmaatregelen kunnen onder de Ow in een ander kader worden geregeld (bijvoorbeeld in het omgevingsplan). Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn de diffuse (nieuwe) grondwaterverontreinigingen zoals met medicijnresten, microplastics en bestrijdingsmiddelen.
- Binnen de gemeente Woerden heeft de provincie een inventarisatie uitgevoerd van alle grondwaterverontreinigingen (niet spoedeisend) die een mogelijk verspreidingsrisico (kunnen) opleveren voor de aanwezige drinkwaterwinning van Oasen (zogenoemde "oranje" locaties). Provincie en gemeente zullen op basis hiervan gezamenlijk 'botsproeven' uitvoeren kijkend naar de verplichtingen vanuit de KRW/GWR en bezien of en hoe dergelijke locaties in het GGB een plaats moeten krijgen.

Deel 2: Nadere informatie en handvatten

Dit deel biedt in meer generiek zin informatie en handvatten voor overheden om met de problematiek aan de slag te gaan. Eerst wordt in meer algemene zin ingegaan op de veranderde grondwateropgaven en vervolgens op de belangrijkste invalshoeken bij de uitwerking van gebiedsgericht grondwaterbeheer onder het regime van de Wbb en de Ow.

De grondwateropgave onder de Ow

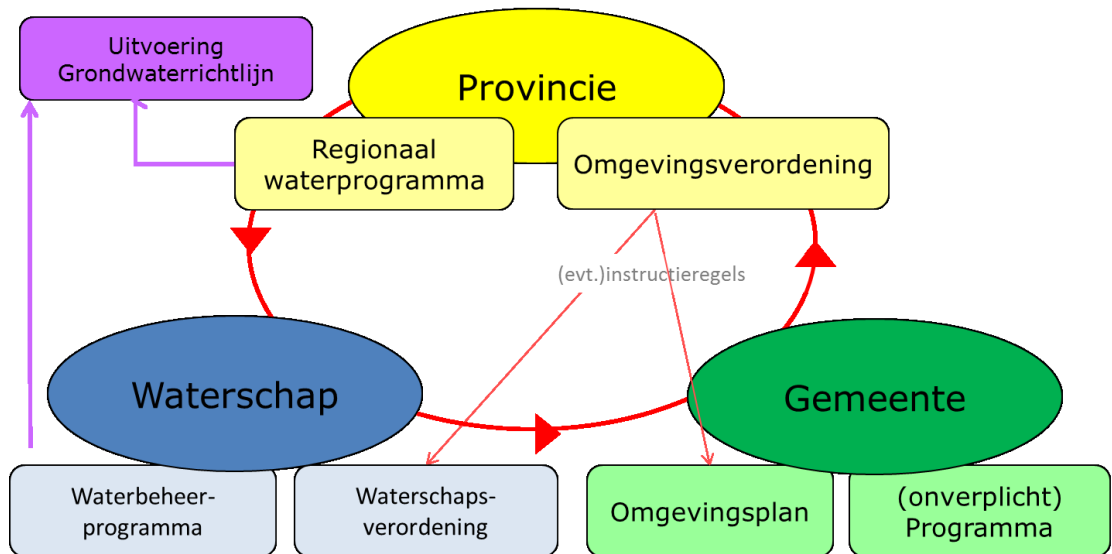
De provincie is onder de Ow verplicht een regionaal waterprogramma vast te stellen ter uitvoering van onder andere de GWR en de KRW. De provincie is onder andere verantwoordelijk voor de gebiedsgerichte coördinatie van de taken en bevoegdheden die bij gemeenten en waterschappen worden/zijn neergelegd. Het beschermen van de kwaliteit van het grondwater in grondwaterbeschermingsgebieden met het oog op de winning van grondwater voor de bereiding van voor menselijke consumptie bestemd water blijft een provinciale taak.

Onder de Ow is de gemeente primair verantwoordelijk voor de fysieke leefomgeving waarvan ook het grondwater deel uit maakt. Grondwaterbeheer maakt dus ook deel uit van de verplichte gemeentelijke omgevingsvisie. De ontwikkeling van een integrale visie op grondwaterbeheer vereist afstemming met andere beleidsvelden zoals ruimtelijke ordening, groenbeheer, verkeer, economische ontwikkeling, recreatie en milieu. Ook de zorg voor stedelijk afvalwater, afstromend hemelwater en grondwater kunnen niet los van elkaar worden gezien. De visie kan verder worden geconcretiseerd in een omgevingsplan waarin eventueel normen (al dan niet vastgesteld als omgevingswaarden) en regels voor bedrijven en burgers zijn opgenomen. Tevens dient er bij het opstellen van het omgevingsplan gevolg gegeven te worden aan eventuele instructieregels vanuit Rijk en/of provincie die zich richten tot het omgevingsplan. De gemeentelijke visie kan ook worden doorvertaald in vrijwillige programma's gericht op de uitvoering van maatregelen. Ook een plan voor gebiedsgericht grondwaterbeheer (gebiedsplan) kan onder de Ow ingericht worden (of terugkomen) als een dergelijk (vrijwillig) programma.

De gebiedsgerichte aanpak onder de Ow biedt de gemeente lokale afwegingsruimte bij ondergrondse ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij is een duidelijke rol weggelegd voor het grondwater en de mogelijke invloed op de grondwaterverontreinigingen. De Omgevingswet biedt geen garanties hoe groot de lokale afweegruimte wordt, dit wordt bijvoorbeeld mede bepaald door het regionaal waterprogramma. De Ow schept wel de voorwaarden om de lokale afweegruimte voor de gemeente zo optimaal mogelijk in te vullen.

Het waterschap stelt een waterbeheerprogramma op ter uitvoering van onder andere de GWR en KRW en houdt daarbij rekening met hetgeen in het regionale waterprogramma is opgenomen. Daarnaast is het waterschap verantwoordelijk voor het beheer van watersystemen van regionale wateren voor zover bij omgevingsverordening of ministeriële regeling toebedeeld.

Hoe werken we samen aan grondwater

Invalshoeken bij de uitwerking van gebiedsgericht grondwaterbeheer onder de Wbb en Ow

Gebiedsgericht grondwaterbeheer (GGB) kan zowel onder het regiem van de Wbb (gebiedsplan) als onder de Omgevingswet (vrijwillig programma) een belangrijke bijdrage leveren aan realisatie van de grondwateropgave. Er zijn echter ook verschillen in de mogelijkheden die de Wbb en Ow bieden bij de uitwerking van GGB. Dit roept al snel de vraag op wanneer het slimmer is GGB nog onder het Wbb regiem te regelen en wanneer onder de Ow.

Hieronder is vanuit een aantal invalshoeken toegelicht (voor zover nu reeds mogelijk en bekend) welke voor- en nadelen hetzij gebiedsplan onder de Wbb hetzij een programma onder de Ow biedt. De keuze van de invalshoeken is gebaseerd op de meest genoemde doelen, argumenten of aanleidingen voor GGB (en daarmee waarschijnlijk nog niet volledig).

- *Verbinding grondwateropgave aan andere maatschappelijke thema's*
De grondwateropgave heeft duidelijke relaties met andere maatschappelijke opgaven zoals duurzaamheid, behoud van biodiversiteit, de klimaatopgave en de energietransitie. De relaties en verbanden zijn vrijwel altijd gebiedspecifiek en een uitwerking binnen het gebiedsgericht grondwaterbeheer ligt daarmee voor de hand. Het regime van de Ow biedt met de integrale benadering van de maatschappelijke opgaven in de Omgevingsvisie en een eventuele gebiedspecifieke uitwerking in een programma, het toegesneden instrumentarium om deze verbindingen te leggen. Het regime van de Wbb is sectoraal gericht en kent daardoor slechts een zeer beperkte instrumentarium om de verschillende thema's te verbinden.

- Gebiedsgericht grondwaterbeheer als goedkoper alternatief voor de aanpak van spoedlocaties*
 Een kostenefficiënte aanpak van de pluimen bij spoedlocaties is in veel situaties de belangrijkste aanleiding om te starten met gebiedsgericht grondwaterbeheer. Daarbij kan het zowel gaan om gevallen waarvoor de gemeenten aan de lat staat als om vangnetgevallen van de provincie of van bedrijven. Spoedlocaties vallen onder het overgangsrecht en het instrumentarium van de Wbb blijft ook na inwerkingtreding van de Ow van toepassing op deze locaties. Dat betekent primair een gevalsgerichte aanpak, alleen een gebiedsplan dat is vastgesteld onder het huidige Wbb regime (dus voor inwerkingtreding van de Ow) voor gevallen die onder het overgangsrecht vallen de mogelijkheid biedt om de gevals aanpak formeel los te laten en de gebiedsgerichte aanpak toe te staan.
- Afkoop van derden*
 Een belangrijke bouwsteen voor de financiering van gebiedsgericht grondwaterbeheer is de afkoop en vrijwaring van publiekrechtelijke verplichtingen. Het is een belangrijke incentive voor derden om aan GGB deel te nemen en overgaan tot afkoop (meestal van de pluimen maar in sommige gevallen ook de bronnen). Onder de Ow vervalt de mogelijkheid tot afkoop via de publiekrechtelijke route. Afkoop van publiekrechtelijke verplichtingen voor spoedlocaties kan alleen nog bij vaststelling van een gebiedsplan Wbb voordat de OW in werking is of tot maximaal 4 jaar na inwerkingtreding van de Ow voor zover het om gevallen gaat die onder het overgangsrecht vallen, bij toevoeging aan een gebiedsplan Wbb.

 - De publiekrechtelijke verplichtingen zoals die onder het huidige regime van de Wbb gelden (zoals de saneringsplicht), zijn niet meer van kracht onder de nieuwe Ow (voor gevallen die niet onder het overgangsrecht vallen). Onder het regime van de Ow kunnen nog wel privaatrechtelijke afspraken worden gemaakt over afkoop. Voordeel hiervan kan zijn dat bij gebiedsgerichte aanpak sprake is van schaalvoordelen die het ook voor derden goedkoper maakt om deel te nemen aan GGB.
 - In het algemeen kan echter wel worden gesteld dat vanuit het principe van financiering door "afkoop van derden" het regelen van GGB onder het huidige Wbb regime grote voordelen biedt ten opzichte van GGB onder de Ow.
- Kosten bemalingen*
 Binnen de kaders van het gebiedsgerichte beleid kan onderhandeld worden over een combinatie van saneren en bemalen zonder dure tegenbemalingen. Op deze manier zijn er minder kosten en minder rigide maatregelen nodig voor de initiatiefnemer van de ruimtelijke ontwikkeling en wordt op een goede manier rekening gehouden met de grondwaterverontreiniging. Deze mogelijkheid bestaat onder zowel het gebiedsplan Wbb als onder de Ow.
- Inspelen op een integrale aanpak van ruimtelijke ontwikkelingstrajecten*
 Bij de meeste initiatieven voor GGB is sprake van meerdere ruimtelijke ontwikkelingen en ambities en is de wens om op een meer integrale wijze het grondwaterbeheer in te richten. De gedachte is dat bij GGB de beheersing (sanering) van de pluim effectiever en meer risicogericht kan plaatsvinden waardoor er minder belemmeringen zijn bij ingrepen in de ondergrond en er meer mogelijkheden zijn voor een duurzaam gebruik van de ondergrond. Met de gebiedsgerichte aanpak van het grondwater moet de haalbaarheid van projecten eerder inzichtelijk kunnen worden gemaakt. Het idee is dat bij GGB win-win situaties eerder mogelijk zijn.

 - De Wbb is als sectorale wetgeving primair gericht op de bescherming of verbetering van de grondwaterkwaliteit. In de praktijk wordt nu echter het GGB onder de Wbb nu ook al gebruikt om bredere afspraken en ambities rond grondwater vast te leggen. GGB onder de Ow biedt echter naar verwachting meer mogelijkheden voor de erkenning en borging van de brede en integrale invulling van het grondwaterbeheer.

- *Het faciliteren van WKO-systemen*
Veel overheden hebben een duurzaamheids- of energieambitie en een faciliterend WKO beleid kan helpen om deze doelstelling te bereiken. Een WKO beleid kan goed geïntegreerd worden in het gebiedsgerichte beleid waarbij ook aandacht is voor duurzaam gebruik van de ondergrond.
- GGB onder de Wbb biedt vooral mogelijkheden voor afstemming met het WKO beleid daar waar WKO invloed heeft of eisen stelt aan grondwaterkwaliteit. GGB onder de Ow biedt meer mogelijkheden om bij de aanpak van de grondwaterproblematiek in brede zin te sturen op de ondergrondse gebruiksmogelijkheden.

Als we de balans opmaken kan worden gesteld dat er mogelijk veel te winnen is om GGB nog onder het regime van de Wbb te regelen maar ook het regime van de Ow biedt specifieke voordelen. Het is goed om voor ogen te houden dat er geen sprake hoeft te zijn van een of/of situatie. Het is mogelijk in eerste instantie het GGB te regelen onder de Wbb om vervolgens wanneer de Ow in werking is getreden de aanpak verder te optimaliseren onder een programma op basis van de Ow.

Het is echter wel aan te bevelen dat gemeenten en provincies (en eventueel waterschappen) op korte termijn gezamenlijk deze afweging voor hun grondgebied gaan maken zodat zij (indien gewenst) nog voor de inwerkingtreding van de Ow een gebiedsplan onder de Wbb kunnen vaststellen.

Colofon

Opgesteld door Tauw in samenwerking met Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond

Auteurs

Mark in 't Veld, Aernoud Pasop, Peter Rood, Ron Nap, Remco de Boer, Ariane Tuinenburg, Marieke Prins

BODEMCONVENANT.NL

Rijksoverheid

Interprovinciaal Overleg

